

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи аграрии
Тоҷикистон ба номи Ш. Шоҳтемур
профессор

Маҳмадёрзода У.М.
2021

ТАҚРИЗИ

Тақризи муассисаи пешбар - Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шоҳтемур ба кори диссертационии Валиев Ҷамshed Абдумаликович дар мавзӯи «Хусусиятҳои морфо-биологӣ ва асосҳои селексияи ҷуворимакка дар шароити Шимоли Тоҷикистон», оид ба дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои қишоварзӣ аз рӯйи ихтиноси 06.01.05-селексия ва тӯхминпарварии растаниҳои қишоварзӣ

Муҳимиюти мавзӯи диссертатсия. Таъмини амнияти озукавории қишвар бевосита ба соҳаи аграрӣ, аз он ҷумла зиёд намудан истеҳсоли маводҳои ғизӣ алоқамандӣ дошта, ҳалли таъмини чорвои қишоварзиро бо ҳӯрока ва саноатро бо ашёи хом талаб менамоянд.

Навғонихои илмии натиҷаҳои таҳқиқот. Аввалин маротиба таҳқиқотҳо доир ба омӯзишу таҳлили ҳусусиятҳои морфо-биологӣ ва асосҳои селексияи ҷуворимакка дар шароити Шимоли Тоҷикистон гузаронида шудааст.

Муҳимиюти амалии таҳқиқот. Дар шароити заминҳои обии вилояти Суғд таҷрибаҳои саҳроӣ ихтирои навъҳои нав ва дурагаҳои сермаҳсули ҷуворимакка бо давраҳои гуногуни пухтарасии дон дар киши асосӣ ва тақрорӣ, ба тағйирёбии иқлим тобовар, устувор ба қасалиҳои занбӯруғӣ ба мақсади аз 1 гектар гирифтани 80-90 сантнер ҳосили дон барои самаранок истифода бурдани заминҳои обёришаванда ва рӯёнидани 2-3 ҳосил дар як мавсум ба ҳисоб меравад.

Тавсияҳо оид ба истифодабарии натиҷаҳои таҳқиқот.

Дар сарсухан маълумотҳои муҳтасар оиди муҳимиюти мавзуъ, мақсад ва вазифаҳо, навғонихои илмӣ, аҳамиюти истеҳсолӣ, нуқтаҳои ҳимояшаванда,

дараачаи асоснокии натицаҳо, апробатсияи таҷрибаҳо ва саҳми шахсии муаллиф омадааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 126 саҳифаи компьютерӣ омода карда шуда аз 4 боб, хулосаю, тавсияҳо ба истеҳсолот ва феҳристи адабиёти истифодашуда 143 сарчашма, 27 чадвал, 25 расм, 6 диаграмма ва иловаҳоро дарбар мегирад.

Дар боби I. “Тавсифи адабиёт”, маълумотҳои адабиёти солҳои гуногун доир ба мавзӯи кори диссертатсионӣ ҷамъ оварда шудааст. Үнвонҷӯ бо зиёда аз 143 номгӯй адабиётҳо; аз ҷумла бо забони русӣ 122 ва бо забони ҳориҷӣ 21 адабиётро таҳлил карда аз онҳо хулособарорӣ намудааст.

Боби II. Объектҳо, шароит ва усулҳои таҳқиқот. Тавсифи муҳтасари шароити ҳокију иқлими минтақаи таҳқиқот омадааст. Дар ин боб үнвонҷӯ таҳлили шароити иқлиму ҳоку минтақаи Суғдро вобаста ба нишондиҳандаҳои баланди аз сатҳи баҳр, тағйиротҳои таркиби кимёвии ҳок ва омилҳои агротехникии заминҳои обии минтақаи шимолии ҷумҳурӣ барои парвариши ҷуворимакка дар кишти асосӣ ва тақрорӣ мувоғиқ ба муҳити ҳокӣ таҳлилу баҳодиҳӣ кардааст.

Боби III. «Натицаҳои таҳқиқот». Ин қисмати таҳқиқот масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: таҳқиқи равандҳои сабзиш ва инкишофи навъҳои ҷуворимакка вобаста ба давраи пухтарасии донашон ва намунаҳои гурӯҳи тезпаз, миёнапаз ва дерпаз ҷудо карда шудаанд оварда шудааст. Дар ин қисми таҳқиқот таҳлили нишондодҳои морфо-биологии намунаҳои ҷуворимаккаи дар озмоишгоҳ санҷидашуда ва таҳлили нишондодҳои маҳсулнокии ҷуворимакка вобаста ба гурӯҳҳо фарқиятҳо аз рӯи алломатҳои андозаи сӯтаҳо, дарозӣ ва гафсӣ, миқдори дон, вазни дон вобаста ба гурӯҳҳо нишон дода шудааст.

Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки намунаҳои ҷуворимаккаи гурӯҳи миёнапаз дорои дарозии сӯтаи 19,7-23,0 см, гафсии 4,1-4,7 см ва шакли сӯтаи силиндрӣ мебошанд. Аз намунаҳои ҷуворимаккаи гурӯҳи миёнапаз ҳосили дони 71,4-77,6 с/га рӯёнида шудааст, ки нисбат ба навъи

назоратии Дилшод 2,9-9,1 с/га зиёд мебошад, оварда шудааст. Натиҷаҳо нишон медиҳанд, ки дар парваришгоҳи селексионӣ шумораи 62 намунаҳои ҷуворимаккай омӯҳташуда аз рӯи нишондодҳои маҳсулнокиашон баланд интиҳоб карда шудааст. Дар маҷмӯъ бо аломатҳои муайянкунандаи ҳосил намунаҳои омӯҳташуда бартари доранд.

Чи хеле, ки аз маълумотҳо бармеояд дурагаҳои ҷуворимаккай насли яқум рӯёнидани ҳосили 75,6-82,6 с/га, насли дуюм ва сеюм 75,9-82,7 с/га донро таъмин намуданд, ки дар муқоиса бо навъи назоратии “Дилшод” 7,2-14,3 с/га зиёд мушоҳида карда мешавад.

Нишондиҳандаҳои оилаҳои ҷуворимаккай комбинатсияҳо иқтидори бештари ҳосилнокӣ доранд ва намунаҳо метавонанд, дар шароити заминҳои санглоҳи иқлими шимоли Тоҷикистон гирифтани ҳосили дон зиёда аз 80,0 сентнер аз ҳар гектарро таъмин намоянд.

Боби 1V. Самаранокии иқтисодии парвариши ҷуворимакка.

Дар ин қисмати диссертатсия маҳсулнокии навъ ва дурагаҳои ҷуворимакка дар натиҷаи риояи технологияи парвариш гирифтани ҳосили дони 75-85 сентнер аз 1 гектарро таъмин намудаанд, нишон дода шудааст.

Фоидай соф, арзиши аслии маҳсулот ва манфиатноки яке аз нишондодҳои асосии баҳодиҳии самаранокии маҳсулот ба ҳисоб меравад.

Аз маълумотҳои дар диссертатсияи унвонҷӯ омада бармеояд, дар ин боб натиҷаи санчиши истеҳсолии навъу намунаҳои ҷуворимаккай нохиябандишудаи “Дилшод”, “Зарафшон” ва “Истиқлол” ва ба даст овардани фоидай соғи бештар нишон дода шудааст.

Самараноки иқтисодии парвариши ҷуворимакка барои дон (ҷадвали 4.1.) нишон медиҳад, ки ҳосилнокии дони ҷуворимаккай навъи “Дилшод” ба 50,2 с/га баробар, фоидай соғи ба даст омада 9260 сомонӣ ва даромаднокӣ бошад ба 159,6 фоиз баробар гардидааст. Дар навъи “Истиқлол” бошад ин нишондод нисбати навъҳои дигар бештар ва

ҳосилнокӣ аз як гектар 80,7 сентнерро ташкил менамояд ва фоидаи софи он баробар ба 17910 сомонӣ, даромаднокӣ 284, 2 фоиз ва арзиши аслии 1 сентнер маҳсулот 80,5 сомониро ташкил медиҳад.

Дар хулоса қайд кардан зарур аст, ки унвонҷӯ таҳқиқотҳои хеле муҳими илмӣ ва амалиро бо навъҳои ҷуворимакка ба анҷом расонидааст ва истифодаи натиҷаҳои он имконият медиҳад, маҳсулнокии ин навъҳоро дар шароити иқлими ноҳияи Б. Фағуров вилояти Суғд баландтар намоем.

Дар ин асоси кори диссертационии Валиев Ҷамшед Абдумаликович ба талаботи илму амалия пурра ҷавобгӯ буда ба дастгирӣ меарзад.

Натиҷаҳои асосии таҳқиқот. Дар 5 корҳои чопии илмӣ, аз ҷумла 3 мақолаи илмӣ дар маҷалаҳои тақризшаванди КОА – и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудааст. Автореферат мазмун ва мундариҷаи диссертасияро пурра инъикос мекунад.

Эродҳо ва пешниҳодҳо. Новобаста ба арзишнокии таҳқиқот, дар диссертасияи Валиев Ҷамшед Абдумаликович баъзе норасогиҳо низ дида мешаванд, аз ҷумла:

1. Дар мақсаду мароми кор қадом усулҳои ҷуфтакунӣ дар байни навъҳои ҷуворимакка гузаронида шудааст, маълум нест.
2. Натиҷаҳои ба дастомада ва алоқамандии онҳо бо омилҳои таъсиррасонанда (ғизои хокӣ, давраи вегетасия, навъҳо, узвҳои растани) пурратар таҳлил карда нашудааст.
3. Тағйирёбии қадом аломатҳои морфологӣ ва ҳусусиятҳои физиологӣ дар зери таъсири омилҳои ғизогӣ дар қадом давраи вегетасия пурра ифода мешаванд, аниқ муайян карда нашудааст.
4. Натиҷаҳои тадқиқот ба физиологияи растани наздик мебошад.

ХУЛОСА

Дар асоси гуфтаҳои боло ба ҷунин хулоса омадан мумкин аст, ки кори диссертационии Валиев Ҷамшед Абдумаликович аз рӯи муҳимијат, мақсаду вазифа, навғонии илмӣ, аҳамияти назарияйӣ ва амалии

натицаҳои ба даст оварда шуда, миқдор ва мазмуни интишорот ба талаботи низомномаи Шӯрои олии диссертатсионии 6D. КОА – 024 назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26. 11. 2016 № 505 барои диссертатсияҳо оид ба дарёфти дараҷаи номзади илм ҷавобгӯ буда, муаллифи он, ки диссертатсияро дар мавзӯи «Хусусиятҳои морфо-биологӣ ва асосҳои селексияи ҷуворимакка дар шароити Шимоли Тоҷикистон» иҷро намудааст барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои қишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси 06.01.05 селексия ва тухмипарварии растаниҳои қишоварзӣ сазовор мебошад.

Эксперт, Мудири кафедраи пахтапарварӣ, генетика,
селексия ва тухмипарварӣ
номзади илмҳои қишоварзӣ (06.01.05 селексия
ва тухмипарварии растаниҳои
қишоварзӣ), дотсент

Суярова С. Ч.

Такриз дар ҷаласаи кафедраи
пахтапарварӣ, генетика,
селексия ва тухмипарварии
ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур
муҳокима шудааст
Суратҷаласаи № 9 аз 17.01 2021с.

Раис н.и.к., дотсент

Суярова С. Ч.

Котиб, номзади илмҳои қишоварзӣ,
дотсент

Қосумбекова Ф.А.

Тел: 988 66 99 88 E-mail: ssuyarova@mail.ru
Шаҳри Душанбе хиёбони Рӯдакӣ 146

Сардори шӯббаи таъминоти
хукуқӣ ва қадрҳои Донишгоҳи аграрии
Тоҷикистон ба номи Ш. Шоҳтемур

Тагоева М.А.